

UNIWERSYTET KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO w WARSZAWIE

Ks. prof. dr hab. Jan Kazimierz Przybyłowski

Kierownik Katedry Teologii Pastoralnej i Nauk Pomocniczych

ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa – tel. +48 607758110, e-mail: j.przybylowski@uksw.edu.pl

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

KS. MGR LIC. ŁUKASZ POŁACIK

**URZECZYWISTNIANIE SIĘ KOŚCIOŁA W (ARCHI)DIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ
PRZEZ DZIAŁALNOŚĆ DUSZPASTERSKĄ W OKRESIE POSŁUGI
(ARCY)BISKUPA CZĘSTOCHOWSKIEGO STANISŁAWA NOWAKA 1984-2011**

Rozprawa doktorska napisana na seminarium z teologii pastoralnej
pod kierunkiem ks. dr. hab. Mariana Dudy
na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

KRAKÓW 2021

Na obliczu Kościoła dzisiejszego wyraźnie widać jego boskie pochodzenie, ale uwyrażnia się jednocześnie jego charakter przyrodzony, właściwy społeczności ludzkiej. Ponieważ wspólnotę Kościoła tworzą ludzie, dlatego nie jest ona idealna. Katolicy nieustannie poszukują więc możliwości nowych sposobów uczestnictwa w życiu i działalności

Kościola(*aggiornamento*), ale również naprawy błędów, które sami popełnili. W tej odnowie bardzo ważne jest poszukiwanie właściwych środków do jej przeprowadzenia.

Tutaj ujawnia się natomiast konieczność sięgnięcia do wiedzy i doświadczenia, jakie płyną ze świata, w którym Kościół żyje i wypełnia swoją misję. Kościół nie może świata odrzucić, a jednocześnie żyjąc w rzeczywistości ziemskiej spotyka się ze złem, które w świecie wydaje obfity owoc. Wiąże się to z koniecznością podjęcia dialogu między Kościołem i „światem”, dotyczącego palących zagadnień, nurtujących i Kościół, i ludzkość, jak choćby: konflikty międzynarodowe, nędza i głód, wolnościowe i kulturowe dążenia narodów, a z drugiej strony indyferentyzm moralny, ateizm, sekularyzm. Kościół, aby mógł być równorzędnym partnerem w tym dialogu, musi wnikać w siebie, poznawać siebie, rozumieć siebie.

Ks. Łukasz Połacik odpowiada na ten aktualny postulat w wymiarze Kościoła częstochowskiego. Przygotowana przez niego rozprawa doktorska oparta jest na źródłach ogólnokościelnych i lokalnych, a także uwzględnia literaturę przedmiotu i uzupełniającą, dzięki czemu pokazuje możliwości korzystania z Magisterium Kościoła i teologii w codziennym urzeczywistnianiu Kościoła częstochowskiego poprzez działalność duszpasterską w czasookresie posługi abpa. Stanisława Nowaka.

Ocena merytoryczna

Na korpus rozprawy doktorskiej składa się sześć rozdziałów. Doktorant w rozdziale pierwszym (ss. 81) opisał historię zbawienia w Kościele częstochowskim 1925-1984. Począwszy od przedstawienia genezy powstania diecezji częstochowskiej (podrozdział 1) – ss. 4, poprzez ukazanie działalności duszpasterskiej biskupa Teodora Kubiny 1925-1951 (podrozdział 2) – ss. 36 i scharakteryzowanie duszpasterstwa w okresie rządów biskupa Zdzisława Golińskiego 1951-1963 (podrozdział 3) – ss. 17, Doktorant doszedł do zaprezentowania działania duszpasterskiego w czasie pasterzowania biskupa Stefana Bareły 1964-1984 (podrozdział 4) – ss. 25, po którym ordynariuszem został abp Stanisław Nowak.

Rozdział drugi poświęcony został osobie i posłudze arcybiskupa Stanisława Nowaka na tle uwarunkowań społeczno-politycznych 1984-2011 (ss. 30). Najpierw Autor zajął się życiem i posługą duszpasterską (podrozdział 1) – ss. 8, a następnie ukazał działalność naukową i dorobek piśmienniczy (podrozdział 2) – ss. 4, społeczno-polityczny kontekst pontyfikatu (podrozdział 3) – ss. 11 i główne rysy posługi w dziedzinie pastoralnej i administracyjnej (podrozdział 4) – ss. 7.

W rozdziale trzecim (ss. 57) doktorant zajął się urzeczywistnianiem się Kościoła w diecezji jako wspólnocie wspólnot. Pierwszy podrozdział zawiera analizy dotyczące duszpasterstwa w ramach diecezji i jej pośrednich struktur pastoralnych (ss. 24). Kolejne podrozdziały poświęcone zostały urzeczywistnianiu się Kościoła w parafii jako podstawowej wspólnocie kościelnej (podrozdział 2) – ss. 8), urzeczywistnianiu się Kościoła w rodzinie – ecclesiola (podrozdział 3) – ss. 9) i urzeczywistnianiu się Kościoła we wspólnotach eklezjalnych (podrozdział 4) – ss. 16.

Rozdział czwarty (ss. 59) skoncentrowany jest na urzeczywistnianiu się Kościoła przez przepowiadanie słowa Bożego – martyria. W tej części pracy znajduje się sześć podrozdziałów: 1) Kościelnotwórcza moc Słowa Bożego – ss. 6; 2) Przepowiadanie homiletyczne i kaznodziejские – ss. 6; 3) Przepowiadanie misyjne i rekolekcyjne – ss. 6; 4) Przepowiadanie za pomocą listów pasterskich – ss. 17; 5) Nauczanie katechetyczne – ss. 13; 6) Przepowiadanie za pomocą massmediów – ss. 11.

W następnej części (rozdział piąty – ss. 46) znajdują się wyniki analizy dotyczące urzeczywistniania się Kościoła przez celebrację kultu Bożego – leiturgia. Autor opisał najpierw kult sakramentalny (podrozdział 1) – ss. 5, a następnie ukazał sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego (podrozdział 2) – ss. 10. Trzeci podrozdział poświęcony został sakramentom uzdrowienia – ss. 6, a dwa kolejne: sakramentom budującym komunie (4) – ss. 8 i kultowi pozasakramentalnemu (5) – ss. 17.

Ostatni rozdział (6) – ss. 34 zawiera wyniki badań nad urzeczywistnianiem się Kościoła przez braterską służbę miłości – diakonia przedstawione w czterech podrozdziałach: 1) Głoszenie i czynienie miłości – duszpasterstwo charytatywne – ss. 12; 2) Parafia jako wspólnota miłosierdzia – ss. 6; 3) Caritas Archidiecezji Częstochowskiej ss. 6; 4) inicjatywy charytatywne – ss. 10.

Autor rozprawy doktorskiej podzielił pracę na części główne i zagadnienia szczegółowe kierując się logiką przyjętej w pracy metody: historyczno-teologicznej; stąd w pierwszej części, bardzo obszernej, prezentuje historię zbawienia w Kościele częstochowskim. Ten rozdział jest jednak dość luźno powiązany z głównym problemem badawczym, który wynika z tematu pracy: **Jak urzeczywistniał się Kościół w (archi)diecezji częstochowskiej przez działalność duszpasterską w okresie posługi (arcy)biskupa częstochowskiego Stanisława Nowaka 1984-2011?**

We *Wstępie* (s. 9) Doktorant, przywołując słowa abp. Stanisława Nowaka, stwierdził, że w oparciu o magisterium soborowe wypracował on swoistą teologię Kościoła częstochowskiego, która zawiera się w poszukiwaniu odpowiedzi na pytania, które stawiał sobie i powierzonej mu wspólnotie wiary: „Co zatem mówisz, Kościele Częstochowski, o samym sobie? Jak odczytujesz swoją rolę w historii zbawienia? Jakie stoją przed tobą zadania? Jak wcielała się w ciebie i wciela bosko-ludzka rzeczywistość Kościoła, Mistycznego Ciała Chrystusa, Oblubienicy Pana, Jego Umiłowanej Winnicy i Trzody?”. Te pytania sugerują, że Autor nie będzie się zajmował historią, w rozumieniu naukowym, czyli dziejami archidiecezji, ale konkretnym przedziałem czasowym posługi abpa Stanisława Nowaka i to w aspekcie pastoralnym.

Po zacytowaniu wskazanych powyżej pytań Doktorant pisze tak: „Ukazywał zatem wizję teologiczną diecezji, której lud Boży żyjąc na konkretnym terytorium będącym «ziemią położoną nad górną Wartą, Wyżyną Krakowsko-Częstochowsko-Wieluńską, ziemią nad Pilicą, ziemią Wysoczyzny Piotrkowskiej, nadprośniańską, kresów Małopolski i Wielkopolski», ma swoje dzieje zbawienia, w ramach blisko stuletniej historii, a także własne dziedzictwo kultyczne i kulturowe, szczególnie związane z kultem Matki Bożej i sanktuarium jasnogórskim” (s. 9). W tym miejscu Autor sugeruje, że będzie zajmował się wizją teologiczną diecezji, która ma swoje dziedzictwo historyczne, kultyczne i kulturowe. Nie jest to jednak wystarczający argument, aby w pracy poświęconej okresowi posługi pasterskiej abpa S. Nowaka zajmować się historią częstochowskiego Kościoła, bo nie wskazuje na to główny problem badawczy wynikający z tytułu rozprawy. Co prawda Doktorant, w pośredni jedynie sposób - poprzez zastosowanie „nawiasów” - nawiązuje do „historyczności” diecezji częstochowskiej, która została ustanowiona dnia 28 października 1925 bullą papieża Piusa XI *Vixdum Poloniae Unitas*, a archidiecezją stała się dopiero dnia 25 marca 1992 bullą Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae Populus*. „Nawias” użyty w tytule pracy ma zatem sugerować, że ta zmiana nastąpiła w czasie posługi abpa S. Nowaka, dlatego historycznie przejmuje całe dziedzictwo „diecezji” i jednocześnie otwiera nową kartę w dziejach archidiecezji. Ten zabieg, jakkolwiek w pewien sposób porządkuje problem badawczy, to jednak bez nawiasów temat byłby również całkowicie zrozumiały. Chodzi natomiast o zasadność umieszczenia w pracy dużej części historycznej – ss. 81.

Czy zatem z taką pieczołowitością zebrany przez Autora materiał historyczny byłby bezużyteczny? Bezwzględnie nie! Można byłoby natomiast wykorzystać go we wstępie, który z racji zwiększonej wtedy objętości można by nazwać „wprowadzeniem” (introdukcją).

Jednym z ważnych punktów klasycznie ujętego wstępu jest bowiem ukazanie „historyczności” badanego fenomenu. Poza tym we *wprowadzeniu* z powodzeniem można byłoby także umieścić biogram Arcybiskupa i scharakteryzować główne rysy jego posługi w kontekście ówczesnych uwarunkowań zewnątrz i wewnątrzkościelnych.

Natomiast we *wprowadzeniu* należałoby również dokładniej wyjaśnić pozostałe terminy użyte w tytule rozprawy. Ten zabieg pozwoliłby ustalić różnice między „urzeczywistnianiem się Kościoła” a „duszpasterską działalnością”, gdyż między tymi dwoma terminami istnieje bardzo wąska granica ich znaczenia leksykalnego.

Według Autora „tradycyjnie przez duszpasterstwo rozumiano całokształt oddziaływania duchowieństwa względem wiernych świeckich. W tej wizji jedynym i wyłącznym podmiotem duszpasterstwa był kapłan, a wszyscy pozostali byli tylko biernymi przedmiotami jego duszpasterskiego oddziaływania. Był to obraz duszpasterstwa wielce zindywidualizowany i sklerykalizowany. Z odnowionej wizji Kościoła po Soborze Watykańskim II wypływa zupełnie inne spojrzenie na duszpasterstwo. Duszpasterstwo, zwane również ogólnie apostołstwem lub najnowszym terminem «ewangelizacją» jest integralnie pojętą funkcją - misją całego Kościoła” (s. 12).

Jest to jednak nieściśle określenie. Misją Kościoła jest bowiem najpierw uosabianie Chrystusa i urzeczywistnianie zbawienia – na tym polega pośrednictwo zbawcze Kościoła. Ma ono służyć „budowaniu” (*aedificatio*) Kościoła, który jest prowadzony przez Ducha Świętego, a zatem „budowanie” nie może oznaczać stopniowego rozwoju historycznego Kościoła, ale jest uosabianiem Jezusa Zbawiciela, który działa przez Kościół. Jan Paweł II, podając własną definicję teologii pastoralnej, podkreśla, że jest to naukowa refleksja o codziennym wzrastaniu Kościoła, w mocy Ducha Świętego, w kontekście historii; a więc o Kościele jako znaku i żywym narzędziu zbawienia Jezusa Chrystusa, działającym przez słowo, sakramenty i posługę miłości (*Pastores dabo vobis*, 57).

Należy natomiast podkreślić, że oprócz działalności duszpasterskiej, która w ścisłym znaczeniu jest wypełnianiem misji pośrednictwa zbawczego, członkowie Kościoła powołani są również do podjęcia dzieła ewangelizacji i apostołstwa - *implantatio Ecclesiae*, czyli wszczepiania Kościoła w dzieje ludzkości i świata, które tworzą kontekst „historii” dla jego działalności. Ewangelizacja i apostołstwo mogą również służyć pomocowo w rozeznaniu sytuacji społeczno-kulturalnej i kościelnej, w której prowadzona jest działalność duszpasterska (kairologia).

Misja zbawcza, realizowana przez duszpasterstwo, ma zatem trzy funkcje, których zakres jest ściśle określony: prorocką, kapłańską i królewską. Apostolstwo i ewangelizacja są natomiast działalnością uzupełniającą dla duszpasterstwa i mają własny zakres znaczeniowy. I choć całą działalność Kościoła nazywa się często duszpasterstwem, to należy wtedy dokładnie wyjaśnić kontekst tego terminu poprzez zdefiniowanie konkretnych działań wchodzących w tak rozumianą misję Kościoła. Dlatego nie można zgodzić się z Doktorantem, który twierdzi, że wszyscy w Kościele stają się „**duszpasterzami**”, ewangelizatorami i apostołami Chrystusa (s. 12). To stwierdzenie nie jest adekwatne w stosunku do leksyki pastoralnej.

Bycie duszpasterzem jest bowiem ściśle związane z kapłaństwem hierarchicznym, natomiast do bycia ewangelizatorem i apostołem, i wypełniania ich mandatów, potrzebne jest kapłaństwo chrzcielne, zwane powszechnym, lub egzystencjalnym. Natomiast słusznie Doktorant przywołuje określenie papieża Franciszka, który członków Ludu Bożego nazywa „uczniami-misjonarzami” (*Evangelii gaudium*, 120), którzy stają się nimi na mocy Chrztu. „Bóg obdarza całość wiernych instynktem wiary – *sensus fidei* – pomagającym im w rozeznawaniu, co rzeczywiście pochodzi od Boga. Obecność Ducha zapewnia chrześcijanom pewną tożsamość z rzeczywistością Bożą oraz mądrością pozwalającą im pojmować tę rzeczywistość intuicyjnie, chociaż nie dysponują odpowiednimi narzędziami, by ją wyrazić precyzyjnie” (*Evangelii gaudium*, 119).

Z racji pełnionych przez kapłanów funkcji ich formacja powinna zmierzać do tego, aby na wzór Pana naszego Jezusa Chrystusa, Nauczyciela, Kapłana i Pasterza wyrabiali się oni na prawdziwych duszpasterzy. Niech więc przygotowują się do posługi słowa: aby objawione słowo Boże coraz lepiej rozumieli, przez rozmyślanie posiedli, a mową i obyczajami wyrażali; do posługi kultowej oraz uświęcenia: aby modląc się i spełniając święte czynności liturgiczne wykonywali dzieło zbawienia przez Ofiarę eucharystyczną i sakramenty; do posługi pasterskiej: aby umieli ukazywać ludziom Chrystusa, który «nie przyszedł, aby Mu służono, lecz żeby służyć i dać swoje życie na okup za wielu» (Mk 10, 45; por. J 13, 12-17) i aby stawszy się sługami wszystkich, wielu pozyskali (por. 1 Kor 9, 19)” (II Sobór Watykański, Dekret o formacji kapłanów *Optatam totius*, 4). Należy zatem wyraźnie podkreślić, że w teologii pastoralnej wypracowano pojęcia, które należą do kanonu języka pastoralnego, takie jak: duszpasterstwo, apostolstwo, czy ewangelizacja. To dzięki nim można określić podstawowe problematy, które po uszczegółowieniu stanowią elementy konstrukcji konkretnego planu badawczego w teologii pastoralnej.

Duszpasterstwo jest misją zbawczą Kościoła i jego istota jest niezmienna, choć w ciągu wieków zmieniały się sposoby jego realizacji: od pasterskiej działalności kapłanów do współpracy duchowieństwa z wiernymi świeckimi – cały Kościół jest podmiotem duszpasterstwa, jak słusznie zauważył Doktorant przywołując nauczanie Vaticanum II i Magisterium posoborowe; jednak w realizowaniu działalności duszpasterskiej niezmienna jest potrzeba święceń kapłańskich, jak również niezmiennie potrzebne jest ciągle poszukiwanie sposobów „ukościelnienia” wiernych świeckich powołanych do działalności apostołskiej i ewangelizacyjnej.

Z dotychczasowych wniosków recenzyjnych wynika, że Doktorant, wbrew pozorom, zajął się bardzo trudnym tematem z zakresu eklezjologii praktycznej. W jego opracowaniu Autor powinien też respektować wszystkie wymogi naukowości teologii pastoralnej. Podkreślić w tym miejscu należy, że zarówno wybór przez Doktoranta samego tematu, jak również sposób jego opracowania spełnia kryteria naukowej refleksji o wzrastaniu Kościoła częstochowskiego. Autor ma też prawo do własnej wizji swoich badań i korzystając z niego skonstruował plan swojej rozprawy doktorskiej.

Ocena formalna

Autor we *Wstępie* napisał, że „w pracy zastosowano głównie metodę historyczno-teologiczną, którą posługuje się teologia pastoralna, a mającą na celu badanie historycznego rozwoju Kościoła, zwłaszcza różnorodności dróg realizacji jego misji w przeszłości, stosowanych metod duszpasterskich oraz ich ocena w świetle teologii, w odniesieniu do zamiarów Jezusa Chrystusa założyciela Kościoła. W dysertacji posłużono się także wspomnianą metodą opisu (widzieć) i analizy podjętych i zrealizowanych inicjatyw duszpasterskich (oceniać), a także podsumowania i recenzji tychże działań (działać)” - s. 13.

Pojawia się tu pewna wątpliwość formalna, ponieważ Autor nie wyjaśnił dokładnie komponentów zastosowanej metody i dlatego nieprecyzyjnie stosuje pojęcie schematu metodologicznego i metod badawczych. Jan XXIII w encyklice *Mater et Magistra* (236) wyjaśnia, że „zasady nauki społecznej wprowadza się zazwyczaj w życie w trzech kolejnych etapach: najpierw bada się, jaki jest rzeczywisty stan rzeczy, następnie dokonuje się wnikliwej oceny tego stanu w świetle wspomnianych zasad, a wreszcie ustala się, co można i należy uczynić, by podane zasady wprowadzić w życie odpowiednio do okoliczności miejsca i czasu. Te trzy etapy postępowania określa się nieraz słowami: «zbadać, ocenić, działać»”.

Papież przywołuje tu zasady społeczne, ale używa jednocześnie pojęcia: „etapy”. Tworzenie schematu naukowego polega m.in. na etapowaniu badań. Natomiast metoda to sposób osiągnięcia wyznaczonego celu badawczego. Co prawda w metodyce trzeba również dookreślić etapowanie, ale istotą metody jest rozwiązanie problemu badawczego. Wybór metod „roboczych” jest zatem ściśle związany z precyzyjnym określeniem głównych i szczegółowych problemów badawczych.

Autor we *Wstępie* nie doprecyzował jednak, o jaki główny problem badawczy mu chodzi, a jedynie ogólnie stwierdził, że „jej celem jest ukazanie działalności duszpasterskiej w konkretnym Kościele partykularnym, jaki stanowi (archi)diecezja częstochowska, służącej urzeczywistnianiu się w niej tajemnicy Kościoła” (s. 13). Jeśli autor chce „ukazać” działalność duszpasterską to będzie raczej sugerować opis, charakterystykę, natomiast na drugie miejsce przesuwają się rozwiązane głównego problemu naukowego pracy, czyli zbadanie w jaki sposób działalność duszpasterska oddziaływała na urzeczywistnianie się Kościoła w archidiecezji częstochowskiej? I tutaj znowu powraca problem dookreślenia celu badań, aby można byłoby dobrać sposób jego osiągnięcia (metodę).

Bliższym i bardziej właściwym dla celu badawczego tej pracy byłaby krytyczno-porównawcza analiza jakościowa. I to z wielu względów. Przede wszystkim proces analizy jakościowej umożliwia ocenę zebranego materiału, czyli przeprowadzenie swoistej klasyfikacji też teologicznych stawianych w materiale źródłowym oraz przeprowadzenie właściwego zidentyfikowania zależności pomiędzy motywami przewodnimi, które zostały bezpośrednio wywnioskowane na podstawie zebranego materiału, lub zostały wyprowadzone w ramach samego procesu analizy jakościowej. Autor w praktyce częściowo tylko zrealizował ten cel formalny, o czym świadczy brak wyraźnych kryteriów w ułożeniu bibliografii. Nie wchodząc zbyt w szczegóły można np. zapytać: dlaczego jest tak mało dokumentów archiwalnych abpa S. Nowaka? Dlaczego dokumenty Arcybiskupa pochodzące z różnych źródeł, Autor umieścił w źródłach drukowanych w podpunkcie „B. DOKUMENTY (ARCHI)DIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ”?

W procesie klasyfikacji materiału źródłowego stosuje się metody analityczne, umożliwiające stworzenie schematu jego oceny, który później pozwoli zinterpretować wyselekcjonowane tezy teologiczne. Schemat oceny w źródłowych badaniach teologicznych powinien zawierać w sobie zasady oraz opis systematycznego, logicznego i naukowego procesu analizy i interpretacji też teologicznych. Stworzenie tak wiarygodnego systemu jest bazą do weryfikacji wniosków wyciągniętych na podstawie przeprowadzonej analizy jakościowej.

Jednym z efektów systemu oceny jest plan pracy, który umożliwia przeprowadzenie organizacji całości badań. To zadanie metodologiczne nie zostało dopracowane przez Autora, dlatego słabo jest zaznaczone logiczne powiązanie tez znajdujących odzwierciedlenie w planie pracy z wydzielonymi w bibliografii częściami zebranych materiałów.

I dalej analiza jakościowa umożliwia posługiwanie się różnymi narzędziami badawczymi. Można bowiem przeprowadzić analizę kierunkową, w której badający w oparciu o definicję zasad ewaluacji teologicznych materiałów źródłowych, określa obszary i kierunki analiz jeszcze przed przeprowadzeniem badania. Można również zastosować analizę konwencjonalną, która polega najpierw na zrozumieniu poszczególnych tez teologicznych, a następnie na ich ocenie i kwalifikacji ich wartości. Wreszcie dostępna jest analiza sumaryczna, której celem jest zrozumienie kontekstu głównych tez teologicznych na podstawie analizy pojęć lub twierdzeń częściowych. Ponieważ Autor nie doprecyzował, jakim typem analizy będzie się posługiwał, dlatego podejmował częściowo udane próby, aby stosować różnego rodzaju metodykę analityczną.

Po zastosowaniu krytycznego aparatu metodologicznego do oceny formalnej pracy wyraźnie widać, że Autor wykorzystywał różne typy analizy jakościowej, ale nie przygotował odpowiedniej metodyki w swojej pracy badawczej. Tymczasem w teologii, a przede wszystkim w teologii pastoralnej, opis metodologiczny jest bardzo ważny. Doktorant posiada ogólną wiedzę metodologiczną, potrafi wykorzystywać stosowne metody robocze, ale nie docenia konieczności przygotowywania odpowiednich narzędzi metodologicznych i wyznaczenia sposobów posługiwania się nimi, i etapowania realizacji ustalonych zadań. Efekt jego pracy badawczej pokazuje, że wskazane powyżej niedociągnięcia pracy mogą mieć swoje źródło w słabszym przygotowaniu metodyki planowanej pracy naukowej. W analizie jakościowej należy bowiem uwzględnić następujące kroki: konkretne sformułowanie problemu badawczego, wyselekcjonowanie z zebranych źródeł materiałów tematycznych do analizy, zdefiniowanie i implementacja zasad ich oceny, interpretacja wyników przeprowadzonych analiz krytyczno-porównawczych, a następnie syntetyzowanie i wnioskowanie z ukierunkowaniem na praktykę pastoralną.

W świetle oceny formalnej widać więc wyraźnie, że „doświadczenie” i zdobyta dotychczas umiejętność prowadzenia badań naukowych przez Doktoranta umożliwiła mu napisanie tej rozprawy doktorskiej, ale w przygotowaniu metodologicznym zauważyć można nieścisłości w przygotowaniu metodyki prowadzenia badań, a także brak precyzji i konsekwencji w stosowaniu podstawowej wiedzy metodologicznej. Podkreślić przy tym należy, że Autor jest

zafascynowany postacią i dziełem abpa S. Nowaka, o którym pisze w abstrakcie, że „okres ten charakteryzuje bogactwo, różnorodność i oryginalność działalności pastoralnej **jednego z wybitniejszych hierarchów** Kościoła w Polsce stojącego na czele diecezji, w której usytuowane jest narodowe sanktuarium maryjne na Jasnej Górze”. Jednak z lektury całości pracy wyraźnie widać, że nie do końca radzi sobie z krytyczno-porównawczą analizą tego „bogactwa”, dlatego w rozdziałach poświęconych wprost temu „wybitnemu” biskupowi, pełni bardziej rolę „relatora” niż jest oryginalnym i twórczym badaczem. Bardzo często bezkrytycznie relacjonuje jedynie zebrane podczas kwerendy treści dokumentów, a nawet staje się niejako „sekretarzem” Arcybiskupa.

Podsumowanie oceny merytoryczno-formalnej

Podsumowując przeprowadzoną krytyczną ocenę rozprawy można zatem wskazać na jej słabsze strony. Najpierw jest to zauważalna nieprecyzyjność w sformułowaniu głównego problemu badawczego rozprawy. Z tego powodu Autor miał trudności przy konstrukcji schematu pracy (podział na zagadnienia główne i szczegółowe i etapowanie badań) i wyborze metody głównej i metod roboczych. Autorowi z pewnością chodziło o skupienie się na osobie Arcybiskupa, dlatego do tematu wprowadził również ramy czasowe (1984-2011). Wiąże się to jednak z konsekwencjami dla meritum pracy i jej metodyki. W prowadzonych badaniach Autor nie powinien więc wykraczać poza działalność Arcybiskupa w konkretnym przedziale czasowym. Wprowadzenie zatem do korpusu pracy rozdziału I (historia w rozumieniu naukowym) jest dyskusyjne, choć w świetle przyjętej przez Autora perspektywy nakreślenia kontekstu historycznego dla posługi abpa S. Nowaka może być skutecznie obronione.

Drugi problem wynika z braku precyzyjnego dookreślenia użytej w temacie rozprawy terminologii. Co według Autora oznacza pojęcie „ureczywistnianie się Kościoła”, a co rozumie przez pojęcie: „działalność duszpasterska”? Czy ureczywistnianie to w istocie budowanie, czy rozwój, czy spełnianie misji, czy wкорzenianie się w rzeczywistość w „kontekście historii”, czy rozkwit, czy wzrost, czy postęp historyczny? Każde dookreślenie znaczenia pojęcia: „ureczywistnianie się” daje inne możliwości w doprecyzowaniu kolejnego terminu: „działalność duszpasterska”. Tutaj też brakuje dokładności i konsekwencji terminologicznej: czy chodzi o duszpasterstwo całej diecezji w czasie posługi Arcybiskupa, czy też chodzi o działalność samego Arcybiskupa, czy też o wpływ posługi Arcybiskupa na ureczywistnianie się Kościoła przez jego działalność duszpasterską? Po lekturze całości pracy, a zwłaszcza syntezy i wnioskowania w *Zakończeniu* można stwierdzić, że Autorowi chodziło jednak o ukazanie duszpasterskiej roli Arcybiskupa w ureczywistnianiu się Kościoła

powszechnego w archidiecezji częstochowskiej. Pomimo wykazanych powyżej niedociągnięć merytoryczno-formalnych można zatem uznać, że Autor zrealizował założony cel badawczy zachowując przy tym podstawowe reguły pisania rozprawy doktorskiej.

Autor recenzowanej rozprawy doktorskiej miał duże trudności, aby sprostać podjętemu wyzwaniu naukowemu, co zostało wykazane w recenzji. Jednak można również znaleźć obiektywne uzasadnienia dla przyjętej formuły merytorycznej i formalnej. I tak np. naukowym argumentem za umieszczeniem w rozprawie doktorskiej obszernej części historycznej może być argument uwzględnienia „kontekstualności” historycznej w badaniach pastoralnych. Diecezja, a następnie archidiecezja częstochowska jest bowiem, patrząc od strony historycznej, dość młodym Kościołem partykularnym. Nawiązywanie zatem do jej historii nie wymaga cofania się do zamierzchłych czasów początku chrześcijaństwa na ziemiach polskich, ale jest to część historii Polski, która w 1918 roku odzyskała niepodległość, a siedem lat później powstała diecezja częstochowska. Dlatego Autor, poświęcając więcej miejsca niespełna sześciu dziesięcioleciom istnienia diecezji częstochowskiej, od jej powstania do początku posługi abpa S. Nowaka, nakreślił nie tylko kontekst historyczny, ale również kontekst „historii” wzrastania Kościoła częstochowskiego.

Natomiast w kwestii wykorzystywanej terminologii podkreślić należy, że język teologii pastoralnej ma charakter „dynamiczny”. Ponieważ jednym z ważnych obszarów badań teologicznopastoralnych jest kairologia, w której wykorzystuje się również wyniki badań nauk świeckich, dlatego w każdej pracy należy precyzyjnie definiować stosowaną terminologię. Należy również wziąć pod uwagę zmieniający się sposób tworzenia dokumentów kościelnych, zwłaszcza pod względem językowym. I tak Jan Paweł II, który z wykształcenia był filozofem, jednocześnie miał genialną intuicję teologiczną; poza tym był otwarty na dialog Kościoła ze światem, czego owocem były dokumenty poruszające ważne kwestie społeczne. Natomiast Benedykt XVI akcentował w dokumentach argumentację dedukcyjną i dbał o wysoki poziom teoretycznych podstaw przedstawianej problematyki. Zupełnie inaczej naucza papież Franciszek, który obficie korzysta z praktyki Kościoła i doświadczenia jego członków. Odnosząc te spostrzeżenia do rozprawy doktorskiej można stwierdzić, że jej Autor, korzystając z Magisterium, pozostał wierny oryginalnemu przekazowi wykorzystywanych źródeł. Może to być dodatkowy walor pracy, gdyż dzięki temu zabiegowi Doktorant pokazuje bogactwo języka współczesnej teologii pastoralnej. Patrząc z tej perspektywy na różnorodność terminologiczną nie jest to zatem błąd, a raczej zamierzony cel. Można zatem uznać, że Doktorant, realizując kolejne zadania badawcze, zachował styl języka wykorzystywanych materiałów źródłowych i

przedmiotowych i w ten sposób przedstawił również proces ewolucji terminologicznej w teologii pastoralnej.

Pytania do dyskusji

Kościół w Polsce przeżywa trudny moment historyczny ze względu na niekorzystny kontekst zewnętrzny i wewnątrzkościelne problemy z wypełnianiem misji pastoralnej. Jednym z najbardziej widocznych objawów trudności jest kryzys powołań do kapłaństwa. Jakie, zdaniem Doktoranta, przyczyny spowodowały brak wystarczającej ilości kandydatów do kapłaństwa w archidiecezji częstochowskiej?

Na terenie archidiecezji częstochowskiej znajduje się Narodowe Sanktuarium Matki Bożej Jasnogórskiej. W jakich obszarach urzeczywistniania się Kościoła w Archidiecezji można byłoby wykorzystać ten „narodowy” skarb?

I trzecie pytanie dotyczy wprost osoby abpa. S. Nowaka: W jaki sposób, zdaniem Doktoranta, można byłoby wykorzystać osiągnięcia pastoralne Arcybiskupa w rozwiązywaniu bieżących problemów duszpasterskich w Archidiecezji?

Wniosek końcowy

Podstawowym osiągnięciem tej rozprawy doktorskiej jest pastoralna interpretacja duszpasterskiej posługi abpa S. Nowaka w kontekście bogactwa Kościoła częstochowskiego. Całość pracy ma charakter ściśle pastoralny, dlatego może to być lektura dla praktyków kościelnych w Archidiecezji. Współczesny świat stawia przed kapłanami nowe zadania współpracy z wiernymi świeckimi. Nieustanne i szybkie zmiany zachodzące w dzisiejszym świecie i dokonujące się równoległe z nimi przemiany mentalności człowieka wymagają prowadzenia permanentnego dialogu między nimi. Okazją do tego jest przygotowanie synodalne, do którego zaprasza Papież Franciszek, który zachęca, aby kapłani i wierni świeccy byli dla siebie nawzajem nauczycielami i uczniami. Zadaniem pastoralisty jest natomiast wskazanie kierunków ich współpracy. Ks. mgr lic. Łukasz Połacik, analizując posługę abpa S. Nowaka, zaproponował kilka szczegółowych tematów do dialogu i poszukiwania nowych rozwiązań pastoralnych dla Kościoła częstochowskiego.

W podsumowaniu stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska jest w pełnym tego słowa znaczeniu dziełem naukowym i spełnia ustawowe wymagania, dlatego też stawiam wniosek do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu

Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie o kontynuowanie przewodu doktorskiego ks. mgr. lic.
Łukasza Połacika.

Warszawa, dnia 11 lutego 2022 roku

Ks. prof. dr hab. Jan Kazimierz Przybyłowski

Kierownik Katedry Teologii Pastoralnej i Nauk Pomocniczych
Na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie